

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.65>

ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ РИБНИЦТВА: ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Круговий С.В.,

*аспірант кафедри цивільного права,
Запорізький національний університет
ORCID: 0009-0005-2910-0413*

Круговий С.В. Використання водних об'єктів для рибництва: земельно-правові аспекти.

У статті розглядаються особливості використання водних об'єктів для рибництва з земельно-правової точки зору. На підставі аналізу положень чинного законодавства України, автором зроблено висновок про те, що рибництво та аквакультура є синонімічними поняттями. Наголошується, що для забезпечення належного правового регулювання використання водних об'єктів для рибництва необхідно враховувати зв'язок таких об'єктів з земельними ділянками, на яких вони розташовані. Стверджується, що порядок правового регулювання використання водних об'єктів для рибництва впливає з особливостей таких об'єктів, їх зв'язку з іншими ресурсами. Детально обґрунтовується, що регулювання використання лише земельного чи водного ресурсу окремо не може бути ефективним, оскільки будь-яка господарська діяльність, що стосується одного з цих об'єктів, неминуче впливає на інший. Проведено аналіз нормативних положень Земельного кодексу України, Водного кодексу України та Закону України «Про аквакультуру» щодо порядку регламентації здійснення рибництва на земельних ділянках водного фонду з розташованими на них водними об'єктами.

Автором відзначається, що норми щодо використання водних об'єктів для рибництва знайшли своє відображення не лише у земельному та водному законодавстві, а також у аграрному законодавстві. Зокрема, згідно зі статтею 1 Закону України «Про аквакультуру», рибництво визначається як вид сільськогосподарської діяльності, а сільськогосподарська діяльність регулюється саме нормами аграрного права. Обґрунтовується, що у процесі правового регулювання відносин, пов'язаних з рибництвом, необхідно враховувати не лише земельне та водне право, але й норми аграрного права, що охоплюють ширше коло правовідносин, пов'язаних з веденням сільськогосподарської діяльності. Зазначене робить правове регулювання більш комплексним та збалансованим, враховуючи всі аспек-

ти використання земельної ділянки під водним об'єктом для рибництва. Практичне застосування такого комплексного підходу дозволяє забезпечити ефективне використання природних ресурсів та уникнути правових конфліктів.

Ключові слова: водний об'єкт, охорона земель, землі водного фонду, землекористування, аграрні правовідносини, земельні правовідносини, право власності, рибогосподарська діяльність, сільське господарство.

Krugovyy S.V. Use of water bodies for fish farming: land and legal aspects.

The article examines the features of using water bodies for fish farming from a land and legal perspective. Based on an analysis of current Ukrainian legislation, the author concludes that fish farming and aquaculture are synonymous terms. It is emphasized that for proper legal regulation of the use of water bodies for fish farming, the connection of these bodies to the land plots on which they are located must be considered. It is argued that the legal regulation of the use of water bodies for fish farming stems from the specific nature of these objects and their connection with other resources. The article thoroughly substantiates that regulating the use of land or water resources separately cannot be effective, as any economic activity related to one of these objects inevitably impacts the other.

An analysis of the legal provisions in the Land Code of Ukraine, the Water Code of Ukraine, and the Law of Ukraine «On Aquaculture» regarding the regulation of fish farming on water fund land plots with water bodies is provided. The author notes that the norms concerning the use of water bodies for fish farming are reflected not only in land and water legislation but also in agricultural legislation. Specifically, according to Article 1 of the Law of Ukraine «On Aquaculture», fish farming is defined as a type of agricultural activity, and agricultural activities are regulated by agricultural law norms.

The author argues that in the process of legal regulation of relations related to fish farming, it is necessary to consider not only land and water

law but also the norms of agricultural law, which encompass a broader range of legal relations connected with agricultural activities. This makes legal regulation more comprehensive and balanced, taking into account all aspects of land use under water bodies for fish farming. The practical application of such a comprehensive approach ensures effective use of natural resources and helps avoid legal conflicts.

Key words: water body, land protection, water fund lands, land use, agricultural legal relations, land legal relations, property rights, fish farming activity, agriculture.

Постановка проблеми Займатися рибництвом неможливо без використання земельної ділянки під водним об'єктом. Такі земельні ділянки відносяться до земель водного фонду. Останні в сучасній структурі земельного фонду України займають майже 3,5 мільйона гектарів. З них основну частину – 2 мільйони 426 тисяч гектарів – становлять землі, покриті поверхневими водними об'єктами, що складає майже 4 % від усієї площі України. Площа внутрішніх водних поверхонь України є найбільшою серед країн Європи і становить 1,3 мільйона гектарів. За інформацією Державного агентства водних ресурсів України, в країні налічується понад 49 тисяч водних об'єктів, які можна використовувати для рибозоведення, оскільки вони належать до рибозоведарських [1, с. 9]. Отже, можна зробити висновок, що Україна має дуже високий потенціал для здійснення рибництва. Проте розвиваючи та використовуючи цей потенціал, необхідно не забувати про правові та екологічні особливості використання водних об'єктів.

В доктрині земельного права слушно стверджується, що належна правова регламентація впорядкування використання водних біоресурсів є важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки України, адже не лише сприятиме збільшенню асортименту та виробництву української рибної продукції, задоволенню потреб населення у вітчизняній продукції рибної промисловості, а й допоможе забезпеченню раціонального використання водних біоресурсів користувачами [2, с. 139].

Стан опрацювання проблематики. Вітчизняні представники наук екологічного та земельного права у своїх наукових працях неодноразово приділяли увагу питанням використання водних об'єктів, в тому числі і для рибництва. Зокрема, в першу чергу варто відзначити: О.Г. Бондаря, А.П. Гетьмана, В.М. Єрмоленка, І.В. Ігнатенко, П.Ф. Кулиничу, Т.В. Курман, Т.В. Лісову, В.В. Носіка, Д.В. Федчишину, Т.Є. Харитонову, М.В. Шульгу та ін. Проте науковці торкалися лише деяких аспектів використання водних об'єктів для рибництва. Саме

тому актуальним залишається більш детальне дослідження цього питання з земельно-правової точки зору.

Метою статті є дослідження особливостей використання водних об'єктів для рибництва в земельно-правовому аспекті.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж почати досліджувати земельно-правові аспекти використання водних об'єктів для рибництва в Україні, необхідно визначити що ж таке «рибництво» взагалі. Чинним законодавством України зазначене поняття розглядається як синонім поняття «аквакультура». В першу чергу, мова йде про Закон України «Про аквакультуру». У статті 1 цього Закону аквакультура (рибництво) визначається як сільськогосподарська діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-плеїнної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг. В Законі також виокремлюються напрями аквакультури (рибництва), а саме: 1) отримання товарної продукції аквакультури та її подальшої реалізації (товарна аквакультура); 2) штучне розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів; 3) надання рекреаційних послуг [3]. Іншими нормативно-правовими актами, що містять так ж положення, є закон України «Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та ін. Серед підзаконних нормативно-правових актів варто згадати Постанову Кабінету Міністрів України від 25 липня 2000 р. № 1171 «Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється військовим частинам Збройних Сил» та Постанову Кабінету Міністрів України від 2 липня 2024 р. № 775 «Деякі питання ведення державного обліку рибозоведарських водних об'єктів (їх частин)». Отже, чинним законодавством України рибництво та аквакультура ототожнюються.

Досліджуючи земельно-правові аспекти використання водних об'єктів для рибництва, треба враховувати, що такі об'єкти мають земельно-водну природу – належать до земель водного фонду. Як слушно стверджує А.О. Чепак, юридично віднесення таких земельних ділянок до категорії земель водного фонду відбувається на підставі фактичного становища земельної ділянки, а саме розташування на її поверхні водного об'єкта. Основою правового регулювання

використання та охорони земельних ділянок під водними об'єктами виступають Земельний кодекс України і Водний кодекс України [4, с. 21].

Землі водного фонду мають велику соціально-економічну, екологічну й біосферну цінність. Зокрема, вони слугують захисним бар'єром для водних об'єктів від шкідливої дії зовнішнього середовища як природного, так і антропогенного характеру. Крім того, землі водного фонду призначені для збереження та раціонального використання гідроресурсів, таким чином виправдовуючи своє місце в екосистемі. Нарешті, вони є вмістилищем для водних об'єктів, а також зоною водозбору. У результаті наявності таких особливостей землі водного фонду утворюють захисний природний (ландшафтний) бар'єр для водних об'єктів [5, с. 38].

Земельний кодекс України розглядає водні об'єкти як частину земель і відносить їх до земельних ділянок водного фонду. Зокрема, статтю 58 передбачено, що до земель водного фонду належать землі, зайняті: а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами; б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами; в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; г) береговими смугами водних шляхів; г) штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів [6]. При цьому, у ст. 4 Водного кодексу України, також визначається склад земель водного фонду [7], але в цьому кодексі законодавцем не було віднесено до земель водного фонду штучно створені земельні ділянки у межах акваторій морських портів.

З наведеного вбачається, що на відміну від деяких інших категорій земель, поняття яких тлумачиться через їх склад, юридичні ознаки, цільове призначення, а іноді і територіальне розміщення, поняття земель водного фонду законодавець розтлумачує виключно через їх склад. Ані Земельний кодекс України, ані Водний кодекс України при виокремленні земель водного фонду в якості самостійної категорії земель не надають їх юридичних ознак, а також не визначають перелік видів їх цільового призначення [4, с. 22].

Землі водного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Громадянам та юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно передаватися у власність замкнені природні водойми (загальною площею до 3 гектарів). Власники на своїх земельних ділянках можуть у встановленому порядку створювати рибогосподарські,

протиерозійні та інші штучні водойми.

Громадянам та юридичним особам органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування із земель водного фонду можуть передаватися на умовах оренди земельні ділянки прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових смуг водних шляхів, озера, водосховища, інші водойми, болота та острови для сінокосіння, рибогосподарських потреб (у тому числі рибництва (аквакультури), культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт, догляду, розміщення та обслуговування об'єктів портової інфраструктури і гідротехнічних споруд тощо, а також штучно створені земельні ділянки для будівництва та експлуатації об'єктів портової інфраструктури та інших об'єктів водного транспорту.

Земельний кодекс визначає умови використання цих земельних ділянок для різних цілей, включаючи рибництво.

Спеціальний Закон України «Про аквакультуру» регулює правові відносини у сфері вирощування водних живих ресурсів та визначає основні принципи правового регулювання цієї галузі. Він має низку правових особливостей, які спрямовані на підтримку розвитку аквакультури (рибництва), охорону водних біоресурсів та забезпечення раціонального використання водних об'єктів.

Закон визначає особливості правового регулювання використання водних об'єктів для рибництва. Зокрема, що водні об'єкти можуть надаватися для використання в цілях аквакультури (рибництва). Визначається порядок оренди водойм, правові умови використання рибогосподарських технологій та охорони водних ресурсів. Крім того, нормативно-правовий акт встановлює правовий захист для суб'єктів господарювання у сфері рибництва, включаючи забезпечення прав на оренду водойм, доступ до водних об'єктів та захист інтересів виробників у відносинах із органами державної влади.

Однією з ключових особливостей є вимога до рибогосподарських підприємств дотримуватись принципів раціонального використання водних біоресурсів та екологічних стандартів. Це означає, що підприємства зобов'язані впроваджувати технології, які мінімізують шкоду для екосистем, запобігають забрудненню водойм та сприяють збереженню біорізноманіття. В цьому контексті необхідно погодитися з Д.В. Федчишиним, який наголошує, що раціональне використання рибних ресурсів необхідно розглядати як один із чинників відтворення природних ресурсів і забезпечення сталого розвитку [8, с. 129].

Крім того, в цьому Законі приділяється увага сприянню розвитку новітніх технологій у сфері аквакультури, таких як інтенсивні методи риб-

ництва та використання сучасних систем для покращення продуктивності. Зокрема, мова йде про стимулювання інвестицій у розвиток інфраструктури аквакультури, наприклад, у створення спеціалізованих рибогосподарських комплексів.

Окремо Законом визначається можливість державної підтримки для суб'єктів, які займаються аквакультурою, що може включати фінансову допомогу, субсидії, податкові пільги та інші заходи, спрямовані на стимулювання розвитку галузі. Також держава забезпечує контроль за дотриманням норм екологічної безпеки і якості водних ресурсів у процесі рибництва, а також встановлює вимоги щодо якості та безпеки рибної продукції, що вирощується в умовах аквакультури, для забезпечення високих стандартів харчової безпеки. Ці вимоги повинні відповідати загальним нормам харчового законодавства України.

Отже, Закон України «Про аквакультуру» має важливі правові особливості, що забезпечують комплексний підхід до регулювання рибництва, включаючи питання використання водних об'єктів, охорону екосистем, державну підтримку та правовий захист суб'єктів рибного господарства.

Разом з тим, П.Ф. Кулинич звертає увагу на необхідності особливого підходу до правового регулювання відносин щодо використання земельної ділянки та тісно пов'язаного з нею водного об'єкта. Такий особливий підхід полягає у необхідності застосування до правового регулювання вказаних суспільних відносин норм не однієї, а двох поресурсних галузей права, а саме земельного й водного [9, с. 215].

З вищенаведеною думкою вченого варто погодитись. Земельна ділянка та водний об'єкт утворюють єдиний природний комплекс, що потребує цілісного підходу як у використанні, так і в охороні. Це означає, що регулювання стосовно використання лише земельного чи водного ресурсу окремо не може бути ефективним, оскільки будь-яка господарська діяльність, що стосується одного з цих об'єктів, неминуче впливає на інший.

Традиційно земельне право регулює відносини щодо використання земельних ділянок, їх охорони та розпорядження, а водне право регулює використання та охорону водних ресурсів. Однак у випадку здійснення рибництва на водних об'єктах, ці галузі права переплітаються. Використання земельної ділянки під водним об'єктом завжди включає взаємодію з самим водним ресурсом, і будь-які заходи, пов'язані з риборозведенням або іншим господарським використанням водних об'єктів, безпосередньо залежать від стану як землі, так і води.

Зокрема, регулювання рибогосподарської діяльності вимагає одночасного врахування норм

земельного права, що стосуються використання земельної ділянки, і норм водного права, які визначають умови використання водного об'єкта. Наведене необхідно для забезпечення охорони навколишнього середовища, контролю за якістю води, а також для запобігання негативним впливам на природні ресурси. Зважаючи на це, правове регулювання має враховувати специфіку функціонування водно-земельного комплексу як єдиного об'єкта, що підлягає охороні та раціональному використанню.

В той же час, аквакультура, яка є синонімом рибництва, має особливий статус у правовому полі. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про аквакультуру», рибництво визначається як вид сільськогосподарської діяльності. Це додає ще один важливий аспект до правового регулювання, адже сільськогосподарська діяльність регулюється нормами аграрного права. Аграрне право передбачає не лише використання природних ресурсів, але й регулює питання організації господарської діяльності, планування виробництва, використання робочої сили, захисту прав власників та користувачів сільськогосподарських угідь. Наведене положення має важливе значення, оскільки дозволяє застосовувати до рибництва норми аграрного права та дає можливість підприємствам у цій сфері отримувати підтримку, передбачену для сільськогосподарських виробників.

Таким чином, у процесі правового регулювання відносин, пов'язаних з рибництвом, необхідно враховувати не лише земельне та водне право, але й норми аграрного права, що охоплюють ширше коло правовідносин, пов'язаних з веденням сільськогосподарської діяльності. Зазначене робить правове регулювання більш комплексним та збалансованим, враховуючи всі аспекти використання земельної ділянки під водним об'єктом для рибогосподарської діяльності.

Практичне застосування такого комплексного підходу дозволяє забезпечити ефективне використання природних ресурсів та уникнути правових конфліктів. Наприклад, встановлення правил для сівозміни на земельних ділянках, що межують із водними об'єктами, може бути пов'язане із заходами щодо охорони водних ресурсів від забруднення хімічними речовинами, які застосовуються в сільському господарстві. Так само і рибогосподарська діяльність, що передбачає використання водного об'єкта, повинна враховувати екологічні вимоги, пов'язані з охроною земельної ділянки, на якій розташований останній.

Як слушно стверджує І.В. Ігнатенко, охоронні заходи мають здійснюватися не тільки шляхом охорони відповідного водного об'єкта в процесі його використання за цільовим призначенням

та господарської діяльності (на її окремих стадіях), але і в процесі користування іншими об'єктами природи. Екологізація землекористування на сьогодні є нагальною проблемою, оскільки антропогенний вплив на землю та інші природні комплекси, який постійно зростає, вимагає значних зусиль з відновлення властивостей землі [10, с. 122].

Отже, для забезпечення належного правового регулювання використання земельних ділянок під водними об'єктами та здійснення рибництва, необхідно застосовувати комплексні правові механізми, що охоплюють норми земельного, водного та аграрного права.

Висновок. У процесі використання водного об'єкта для рибництва використовується і земельна ділянка, що знаходиться під цим об'єктом, а тому ці два природні елементи фактично зливаються в єдиний природний комплекс. Цей комплекс має використовуватися й охоронятися як неподільна екологічна система. Такий підхід обумовлений кількома важливими факторами. По-перше, неможливо уявити такий спосіб використання земельної ділянки під водним об'єктом, що не спричиняв би впливу на стан самого водного середовища. Будь-яка діяльність з рибництва, безпосередньо залежить від якості води та загального стану водного об'єкта. По-друге, сама специфіка рибного господарства не передбачає діяльності, яка б не використовувала водні ресурси. Усі процеси, пов'язані з вирощуванням та розведенням риби, потребують залучення рибогосподарських водних об'єктів.

Для забезпечення ефективного правового регулювання використання земельних ділянок, що знаходяться під водними об'єктами, та здійснення рибництва, необхідно впроваджувати комплексні правові механізми, які враховують і поєднують норми кількох галузей права: земельного, водного та аграрного. Комбінація цих трьох галузей права забезпечує всебічний підхід до правового регулювання, що дозволяє враховувати всі важливі аспекти використання природних ресурсів, захисту навколишнього середовища та ефективного ведення рибного господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шарило Ю.Є., Вдовенко Н.М., Федоренко М.О., Герасимчук В.В., Небога Г.І., Гайдамака Л.А., Олійник О.Б., Матвієнко Н.М., Деренко О.О., Жакун І.Л. Сучасна аква-

культура: від теорії до практики. Практичний посібник. Київ: «Простобук», 2016. 119 с. URL: https://darg.gov.ua/files/6/11_07_suchasna_akvakultura.pdf.

2. Федчишин Д.В., Ігнатенко І.В. Органічне виробництво продукції аквакультури в Україні: особливості та перспективи. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 138–145. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/20.pdf.
3. Закон України «Про аквакультуру» від 18 вересня 2012 року № 5293-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 43. Ст. 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text>.
4. Чепак А.О. Правові засади використання та охорони водопокритих земельних ділянок для риборозведення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 180 с.
5. Дроваль О.М. Правовий режим земель водного фонду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 226 с.
6. Земельний кодекс від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
7. Водний кодекс України від 06.02.1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Федчишин Д.В. Практичні правові проблеми використання водних біоресурсів в галузі рибного господарства. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 128–134. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/20.pdf.
9. Кулинич П.Ф. Земельна ділянка як об'єкт правових відносин: поняття, ознаки, види. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 215–219.
10. Ігнатенко І.В. Актуальні правові проблеми формування екологічно орієнтованого землекористування як складової стратегії сталого розвитку. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 121–127. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/2_2022/19.pdf.